

Pöytäkirja

VN/8051/2019

30.9.2020

Kansallinen demokratiaohjelma 2025

Valmistelu- ja koordinoitutyöryhmän kokous 5/2020

Aika	Keskiviikko 16.9.2020 klo 9-11
Paikka	Skype
Työryhmän jäsenet (varajäsenet suluissa)	(x) Pekka Timonen, oikeusministeriö (pj.) (x) Niklas Wilhelmsson, oikeusministeriö (vpj.) (x) Johanna Nurmi (Markku Mölläri), valtiovarainministeriö (x) Harri Martikainen (Hanna Helinko), sisäministeriö (x) Pekka Alhojärvi, maa- ja metsätalousministeriö (x) Ilkka Ojala (Katariina Kuhanen), puolustusministeriö (x) Anju Asunta (Matti Laitio), ympäristöministeriö (x) Tommi Nieppola (Tuija Maanoja), liikenne- ja viestintäministeriö (x) Rauno Merisaari (Johanna Jokinen-Gavidia), ulkoministeriö (x) Marja N. Pulkkinen (Anna Mikander), opetus- ja kulttuuriministeriö (x) Vava Lunabba (Jouni Varanka), valtioneuvoston kanslia (x) Henna Leppämäki (Jaska Siikavirta), sosiaali- ja terveysministeriö (x) Laura Holkko (Anu Laitinen), työ- ja elinkeinoministeriö (x) Maria Wakeham-Hartonen, oikeusministeriö
Sihteerit	(x) Liisa Männistö, oikeusministeriö (x) Nina Suorsa, oikeusministeriö
Kutsutut asiantuntijat	Johanna Askolin af Ursin, oikeusministeriö Kimmo Grönlund, Åbo Akademi Heini Huotarinen, oikeusministeriö Arto Jääskeläinen, oikeusministeriö Elina Kestilä-Kekkonen, Tampereen yliopisto Hanna Kivistö, valtioneuvoston kanslia Laura Nurminen, oikeusministeriö Anna Saarela, oikeusministeriö Åsa von Schoultz, Helsingin yliopisto

Postiosoite	Käyntiosoite	Puhelin	Faksi	S-posti, internet
Postadress	Besöksadress	Telefon	Fax	E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Asialista

1. Kokouksen avaus, läsnäolijoiden ja työryhmän kokoonpanon muutosten toteaminen (liite 1.1)

Puheenjohtaja avasi kokouksen ja todettiin läsnäolijat Skype for Business -sovelluksen osallistujalistalta.

2. Esityslistan hyväksyminen

Esityslista hyväksyttiin sillä muutoksella, että asiakohtien 4 ja 5 käsittelyjärjestys vaihdettiin toisinpäin.

3. Edellisen kokouksen pöytäkirjan hyväksyminen (liite 3.1)

Hyväksyttiin sihteeristölle etukäteen toimitetuin muutoksin.

4. Demokratiaohjelman toimeenpano: tilannekatsaus (liite 4.1)

Parlamentaarisen vaalityöryhmän ajankohtaiskuulumiset

Laura Nurminen ja Anna Saarela esittelivät parlamentaarisen vaalityöryhmän työsuunnitelman (liite 4.1) ja ajankohtaiskuulumiset.

Muiden ohjelmaosioiden toimeenpanon ajankohtaiset asiat

Käytiin lyhyt tour de table demokratiaohjelman muiden osioiden toimeenpanon tilanteesta ja tuotiin esiin mm. seuraavaa:

- Puoluelain 3 pykälän muutosta koskeva hallituksen esitys on lähetetty eduskunnan käsiteltäväksi muutama viikko sitten. Tavoitteena on, että muutos tulee voimaan 1.1.2021.
- Oikeusministeriössä on käynnistymässä vaalihäirinnän torjuntaan liittyvä EU-rahoitteinen hanke, jonka rekrytointi on parhaillaan menossa.
- Avoimuusrekisterin valmistelu etenee hyvin. Valmistelua tehdään samanaikaisesti vaali- ja puolerahoitusta koskevien uudistusten kanssa, mikä on ollut toimiva tapa.
- Sisäministeriössä valmistellaan sisäisen turvallisuuden selontekoa, jonka määräaika on vuoden 2021 loppuun mennessä. Sisäisen turvallisuuden tematiikka linkittyy demokratiaohjelmaan turvallisuuden tunteen ja luottamuksen kautta. Osana selontekoa toteutetaan haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien turvallisuutta koskeva selvitys, jossa käsitellään mm. osallistumiseen liittyviä kysymyksiä. Selvitystä tehdään yhteistyössä järjestöjen kanssa, jotka ovat jakaneet kyselyä haavoittuville ryhmille. Aiheesta järjestetään kaksi webinaaria järjestöille (28. ja 29.9.).

- Ulkoministeriössä valmistellaan parhaillaan valtioneuvoston ihmisoikeusselontekoa. Lausunnoissa ja kuulemistilaisuuksissa on nostettu esiin mm. kansainväliset demokratiakysymykset, esim. huoli kansainvälisen demokratiatilanteen heikkenemisestä ja kansalaisyhteiskunnan tilan kaventumisesta. Selonteossa on tarkoitus viitata kansalliseen demokraatiohjelmaan tarpeellisilta osin.
- Valtioneuvoston kansliassa on käynnistetty tulevaisuusdialogien suunnittelu yhteistyössä oikeusministeriön kanssa. Tarkoituksena on saada dialogit käyntiin keväällä 2021.
- Ympäristöministeriössä on käynnissä ilmastolain, luonnonsuojelulain ja maankäyttö- ja rakennuslain uudistukset, joissa kuullaan laajalti kansalaisten ja asiantuntijoiden näkemyksiä.
- Tuotiin esille nuorisoalan osallisuuden osaamiskeskukset, joissa tehdään demokraatiohjelmaa tukevaa työtä.

Merkittiin tilannekatsaukset tiedoksi.

5. Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen sekä vaalien ehdokastutkimuksen tulokset suhteessa demokraatiohjelmaan (liitteet 5.1-5.3)

Kuultiin Åsa von Schoultzin alustus vuoden 2019 eduskuntavaalien ehdokastutkimuksen keskeisistä tuloksista ja keskusteltiin tutkimuksen annista suhteessa demokraatiohjelmaan ja sen toimeenpanosuunnitelmaan. Tutkimusraportti julkaistaan 1.10.2020. Keskustelussa tuotiin esiin muun muassa seuraavaa:

- Lahjoitusten vaikutukset ehdokkaiden kampanjointiin ja hyödyt puolueille; todettiin, että lahjoitukset voivat olla ongelma demokratian näkökulmasta. Riskinä on, että suuret lahjoitukset voivat johtaa sidonnaisuuksiin, jotka eivät ole läpinäkyviä. Vaalirahoituslaki on tässä suhteessa keskeinen instrumentti, jota voidaan vielä parantaa. Puolueet ovat riippuvaisia yksittäisten ehdokkaiden kampanjoista ja niiden menestyksestä. Ehdokkailla on suuri vastuu kampanjoista ja suurimpia hyötyjiä ovat puolueet, jotka vapaamatkustavat menestyksekkäiden, henkilökohtaisten kampanjoiden kustannuksella.
- Digitaalisten kampanjoiden hyödyntämisessä ja myös puolueiden kampanjatuessa on eroa ikäryhmien välillä. Nuoret osaavat hyödyntää digitaalisia kanavia vanhempia ikäryhmiä paremmin. Digitaalisissa medioissa hinnat ovat perinteisiä medioita alhaisemmat ja todettiin, että tällä voi olla positiivisia vaikutuksia ehdokkaiden kampanjakustannuksiin. Puolueet tukevat aikaisempaa enemmän nuoria ehdokkaita rahallisesti. Kampanjabudjetit vaihtelevat ehdokkaiden välillä paljon; osa ei käytä juuri ollenkaan rahaa kampanjointiin, osalla kampanjabudjetit ovat erittäin suuria. Digitaalisia kampanjoita on nykyään aiempaa enemmän, mikä on vaikuttanut siihen, että kampanjarahoitusten kokonaismäärä ei ole kasvanut merkittävästi.
- Tuotiin esiin huoli siitä havainnosta, että osa ehdokkaista katsoo, että enemmistön tahdon tulisi aina voittaa, vaikka se olisi ristiriidassa vähemmistön oikeuksien kanssa.

- Suurin osa henkilökohtaisista kampanjoista ei ole menestyksekkäitä, ja hukkaan menneiden investointien määrä on suuri. Tähän yhdeksi ratkaisuksi esitetään ehdokkaiden määrän pienentämistä. Keskusteltiin siitä, onko kansainvälisesti tiedossa vaalijärjestelmiä, joissa yksi puolue voisi jossain vaalipiirissä saada kaikki eduskuntapaikat. Todettiin, että vaalijärjestelmät eri maissa vaihtelevat paljon ja myös vaalipiirien koko vaikuttaa tähän. Todennäköisesti pienempi ehdokasmäärä ei kuitenkaan johtaisi tällaiseen ongelmaan Suomessa.

Kuultiin Elina Kestilä-Kekkonen ja Kimmo Grönlundin alustukset vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen keskeisistä tuloksista ja havainnoista, ja keskusteltiin tutkimuksen annista ja sen esittämistä ratkaisusta suhteessa demokratiaohjelmaan ja sen toimeenpanosuunnitelmaan. Tutkimus julkaistaan 17.9.2020. Keskustelussa tuotiin esiin muun muassa seuraavaa:

- Suhteessa siihen, miten hyvin Suomi pärjää kansainvälisissä demokraatiavertailuissa, tutkimuksessa esitetty jännite suomalaisten erittäin heikon sisäisen kansalaispätevyyden ja poliittiseen järjestelmään kohdistuvan sokean luottamuksen välillä tuntuu ristiriitaiselta. Kestilä-Kekkonen mukaan esitetyt prosentit ovat kuitenkin väestön keskiarvoja ja eri väestöryhmien välillä on suuria eroja. Olennaista on, millaista luottamuksen laadun halutaan olevan. Jos halutaan, että luottamus perustuu oikeanlaiseen informaatioon ja kokemukseen osallisuudesta, tulisi panostaa esim. kansalaiskasvatukseen jo peruskoulusta lähtien. Erot koetussa kansalaispätevyydessä alkavat näkymään jo hyvin nuorissa ikäpolvissa.
- Keskusteltiin myös siitä, aiheuttaako heikko sisäinen kansalaispätevyys korostunutta riskiä populismin lisääntymiselle ja liberaalidemokratian murentumiselle ja tuleeko tästä olla huolissaan. Kestilä-Kekkonen mukaan demokraatiakasvatus ja vähemmistöjen oikeuksien integrointi kouluopetukseen on tässä suhteessa tärkeää. Heikko sisäinen kansalaispätevyys ruokkii populismia ja tutkimusten perusteella tiedetään populistipuolueiden aktivoivan nimenomaan "nukkuvia" äänestäjiä. Tuotiin esiin, että demokratiaohjelman puitteissa on perustettu demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmä, joka on vastikään käynnistänyt työnsä, ja jonka tarkoitus on mm. kehittää opettajankoulutusta ja koulujen/oppilaitosten opetusta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta.
- Todettiin, että kiinnostus politiikkaa kohtaan on vaihdellut eri vuosina, mikä näyttäytyy ajallisena hajontana tutkimustuloksissa. Suomalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan on viime vaaleissa selkeästi kasvanut.
- Todettiin, että olisi tärkeää lisätä rakentavaa keskustelukulttuuria myös politiikasta ja yhteiskunnallisesta keskustelusta. Tuotiin esiin järjestöiltä ja puolueilta kantautunut viesti siitä, että kouluihin on vaikea päästä puhumaan politiikasta. Pohdittiin, onko taustalla 1960-70-luvun poliittinen liikehdintä, jolloin puolueet olivat aktiivisessa vuorovaikutuksessa koulujen kanssa. Kestilä-Kekkonen mukaan parhaillaan on käynnissä EPIC-tutkimushanke, jossa tarkastellaan myös tätä näkökulmaa.
- Keskusteltiin suomalaisten kansainvälisesti verraten korkeasta luottamuksesta politiikkaa kohtaan suhteessa siihen, että toisaalta Suomessa esiintyy suurta epäluuloa järjestelmää kohtaan sekä paljon salaliittoteorioita. Kestilä-Kekkonen mukaan esimerkiksi vaalihäirinnällä, keskustelukulttuurilla ja some-keskusteluilla on tässä suhteessa tiivis yhteys; mitä enemmän vaalitieto siirtyy verkkoon, sitä

enemmän mahdollistuu väärän informaation jakaminen. Some-keskustelut usein kärjistyvät ja polarisoituvat antavat politiikasta riitaisen kuvan, joka ei vastaa todellisuutta.

- Todettiin, että tutkimuksessa esitetyt mahdolliset ratkaisut suomalaisen demokratian kehittämiseksi ovat arvokas lisä demokratiaohjelmalle. Esimerkiksi kansalaispaneelin osalta toivottiin kokeilun etenevän ripeästi, jonka jälkeen sen toimivuutta voidaan arvioida. Demokratiaohjelman ja muiden hankkeiden yhteydessä on jo joitain vastaavia toimenpiteitä käynnissä tai käynnistymässä; esimerkkeinä mainittiin Sitran demokratiakokeilut, ilmastolain uudistus, VNK:n tulevaisuusselonteko ja OECD:n Civic Space Scan -selvitys.
- Keskusteltiin osallistumisen eriarvoistumisesta erityisesti digitaalisissa ympäristössä (vrt. koronakriisi ja lasten etäopiskelu). Grönlund totesi, että digikuilu näyttäisi Suomessa kapenevan ja kehitys on lupaavaa. Myös seniorit hallitsevat digitaalisia osallistumisen välineitä yllättävän hyvin. Grönlundin mukaan on selvää, että jos kansalaispaneelista halutaan laajamittainen toimintamalli, virtuaalipaneeli on kustannustehokkain ratkaisu.

6. Demokratiaohjelman seurantamittarit ja vaikutusten arviointi sekä koronaepidemian vaikutukset demokratiaohjelmaan (liite 6.1)

Hanna Kivistö, Vava Lunabba ja Niklas Wilhelmsson esittelivät demokratiaohjelman vaikuttavuuden arvioimiseksi aloitettua työtä. Kivistön mukaan ohjelman vaikuttavuuden todentaminen vaatii tavoitetilan määrittämistä ja mittaamista. Vaikutustavoitteiden konkretisointi (mikä on muutos, joka halutaan nähdä) sekä tietopohjan rakentaminen (missä olemme nyt, miten haluamme mittarin muuttuvan) auttavat ohjelman vaikuttavuuden todentamisessa. Ohjelmalla on ulkoisia, pitkän aikajänteen mittareita sekä toimenpiteiden toteutumista mittaavia sisäisiä mittareita. Ohjelma hyötyy näiden kahden välissä olevista vaikutusmittareiden määrittelystä. Tavoitteena on, että ohjelman tavoitteiden saavuttaminen voidaan todentaa objektiivisesti.

Demokratiaohjelman sihteeristö yhteistyössä VNK:n kanssa on valmistellut alustavan kehikon ohjelman vaikuttavuuden seurannalle ja mittaamiselle. Wilhelmssonin mukaan arviointityö ei palvele vain jälkikäteen tehtävää arviointia, vaan se on pakottanut jo nyt tarkastelemaan toimenpiteiden vaikuttavuutta. Nyt toivotaan työryhmän muiden jäsenten osallistumista vaikuttavuusarviointityön viimeistelyyn muutamassa työpajassa. Sovittiin, että sihteeristö lähettää työryhmälle tiedoksi luonnoksen arviointikehikoksi ja pyytää ilmoittautumisia jatkotyöstöön.

7. Demokratiaohjelman viestintä- ja vuorovaikutustoimenpiteet (liite 7.1)

Nina Suorsa esitteli luonnosta viestintä- ja vuorovaikutussuunnitelmaksi. Suunnitelmassa keskeistä ovat sisäisen ja ulkoisen viestinnän tavoitteet. Toimenpiteet päivitetään suunnitelmaan, kun ohjelman vaikuttavuustavoitteet ja mittarit ovat selvillä. Asiakohdasta ei aikapulan vuoksi ehditty käydä keskustelua. Jäseniä ja varajäseniä pyydettiin vastaamaan viestinnän webropol-kyselyyn lokakuun alkuun mennessä.

8. Muut asiat

Ei muita asioita.

9. Seuraavat kokoukset

Työryhmän seuraava kokous pidetään keskiviikkona 25.11. klo 9-11.

10. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 11.00.

JAKELU Työryhmän puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, jäsenet ja varajäsenet

TIEDOKSI Hankeikkuna